

Professor Castberg og svenskeutredningen

Av prost A. E. Hedem

NATIONEN
13/3-62

Det tør vel være overraskende også for Nationens lesere at professor Castberg aksepterer det resultat de fire svenske universitetsprofessorer kom til i sin utredning av det

norske rettsoppgjør. Men i realiteten, om ikke nettopp direkte, bekrefter han det selv på s. 60 i skriftet «Juridiske stridsspørsmål i Norges politiske historie». En undersøkelse tør vel kanskje være av interesse.

Et saklig utgangspunkt har en da i forsvarsminister Harlems uttalelse i Stortinget, nemlig at Norges inn- dragning i krigen skyldtes stats- maktenes negative innstilling til landets forsvar. Senere har admiral Storheill i et offentlig foredrag hevdet, at hvis sjøforsvaret hadde vært på samme høyde som i 1914, ville Hitler ikke ha våget sitt an- grep 9. april 1940.

Av dette følger at ansvaret for ulykken først og fremst må belastes arbeiderpartiregjeringen og dens medløpere i Stortinget. Det fore- ligger gyldig bevis for at statsmi- nisteren var fullt oppmerksom her- på. Hambro skriver, at da han nev- nte dag steg inn i statsministerens rom, fant han denne gråtende under bitter selvanklage. Noen dager senere møttes pressekonsulenten Birger Gotaas og statsministeren. I sin bok «Fra 9. april til 7. juni» re- fererer Gotaas følgende uttalelse av hr. Nygaardsvold: «Jeg vet det Got- aas at det kommer et oppgjør etter- på. Det får vi finne oss i.» I 1937 hadde statsministeren erklært i tin-

get at regjeringens program var «å oppruste økonomisk, sosialt og ma- terielt — ikke militært.» At dette program ble fulgt, vet alle, ikke minst hva siste post angår.

Etter frigjøringen kom så opp- gjøret, i formen som et rettsopp- gjør, dog ikke rettet mot den kon- stitusjonelt ansvarlige part, men mot et i Stortinget ikke representert politisk parti og dets medlemmer, tilrettelagt av regjeringen Ny- gaardvold og igangsatt av den nye regjering.

Som alle vet, er forholdet mellom staten og borgerne et gjensidig plikt- og rettighetsforhold. Plikten medfører rettighet, og rettigheten plikt. Lydighet mot loven er en borgers første plikt, sier et gammelt ord. Å respektere loven må også være statens første plikt. For «med lov skal land byggjast, ikkje med ulov øydast.» Den part som svikter sin plikt, pådrar seg til- svarende skyld og ansvar. Dette fastslås i tilfelle ved domstolens rettsprøve. Staten må sørge for at borgerne ikke utsettes for lov- kollisjon, og at loven blir befulgt både som grunnlag for rettsprøven, og når det gjelder påtalemyndig- hetens og dommernes habilitet. Først når dette er iaktatt, nyter den anklagede sin rettighet. «In- gen kan dømmes uten lov», heter det i Grl. § 96, og med lov menes

den rettsgyldige lov, ikke en pa- role, heller ikke hva Castberg i sitt ovennevnte skrift kaller «seier- herrens justis.»

I følge Castbergs lærebok i okkupasjonstilfelle lkr.art. 43 «det bindende utgangspunkt i alle drøf- telser av rettsspørsmål», således ganske særlig ved vurderingen av de prinsipielle rettsproblemer, heri innbefattet også habilitetsproblemet. De rettsstatlige prinsipper må re- spekteres om rettsprøven skal ha redelighetens karakter.

Allerede sommeren 1940 hadde biskop Berggrav i dagspresen gjort det norske folk oppmerksom på at den fortrenge regjering ikke hadde lovgivningsmyndighet overfor det okkuperte område. Han bygde her på ordlyden i lkr. 43 og på rett- ledning av spesielt folkerettslærde jurister. Så sent som i november 1944 hadde Den midlertidige kirke- ledelse ifølge sogneprest Storås' artikkel i Aftenposten 17. mars 1954 gitt landets menigheter og geistlighet følgende rettledning: «Gjeldende rett i Norge i dag er: 1) Folkeretten, særlig Haagkon- vensjonen av 18/10 1907 som både Tyskland og Norge har undertegnet. 2) Norsk lovgivning inntil 9/4 1940. 3) Okkupasjonsmaktens modifi- serte og utfyllende lovgivning in- nenfor Haagkonvensjonens ramme etter 9/4 1940.»

Det kan neppe være tvil om at så vel Berggravs som Kirkeledel- sens rettledning var i full samklang med hva Castberg hadde dosert som bindende utgangspunkt i alle drøftelser av okkupasjonstidens rettsspørsmål. At rettsprøvens drøf- telser fant sted først etter frigjør- ingen, kan ikke berettigge en fra- vikelse herfra. Staten ved påtale- myndigheten, domstolen og den an- klagede hadde å respektere den rettsgyldige lov. Staten må ansees æresforpliktet til dette overfor be- folkningen på det besatte område. Rettsprøven i Haaland-saken viser imidlertid at staten hadde brutt sitt æresord ved gjennom sine an- ordninger å ha ført folket inn i lov- kollisjonens tilstand og dessuten ved å legge rettsapparatet i krimi- nelle personers hender, målt på lkr.art 43. Det ordinære habilitets- krav ble ikke respektert (Jon Skeie). Det må derfor ansees å være i fullt samsvar med profesor Gast- bergs førkrigsoppfatning, når de svenske professorer i sin utred- ning kom til følgende resultat: «Det är likväl ett missbruk av ord att kalla en dylik inrikespolitisk upp- görelse för en rättsuppgörelse. Med rätten i vanlig mening har den in- gen förbindelse.»

Det er derfor vitenskapelig uhold- bart når professoren anvender ut- trykket «rettsoppgjør» om det opp-

gjør som fant sted her hjemme. Det var et «inrikespolitisk» oppgjør, planlagt og gjennomført ved kren- kelse av de ordinære prosessregler.

Professoren uttaler på s. 60 i sitt skrift følgende: «Det er klart at rettsoppgjøret etter en seierrikk krig alltid vil bli seierherrens jus- tis.» Her finner således en viten- skapsmann det holdbart å sette lik- hetstegn mellom «objektiv justis» og «seierherrens justis». Man skulle minst vente dette av en professor. Da dommen i Nürnberg var falt, karakteriserte byrettsdommer i Oslo, C. J. Fleischer i Morgenbladet, prosessen således: «Det er hevns- gud som er på vingene.» Denne er- farne dommer hadde åpenbart ikke særlig aktelse for prosessens kvali- tet som rettsoppgjør etter «seier- herrens justis».

Da Norge ikke av de allierte var anerkjent som krigsførende, kan det ikke med rette henføres til seier- herrene. Motivet for det norske opp- gjør var i første rekke ikke hevn, men trang til å kamuflere arbeider- partiregjeringens ansvar for Norges inn- dragning i krigen og for de derav flytende skader for landet og den enkelte borger. Dette må profes- soren ha vært klar over. Når han nå skyter seg inn under «seier- herrens justis» og således fraviker sitt tidligere standpunkt, avslører dette ikke noe akseptabelt motiv, neppe heller en aktverdig karakter.

Men den norske stat må ansees ansvarlig for de skader som ved det uredelige «rettsoppgjør» ble påført den enkelte borger.